

ВІДГУК

рецензента на дисертаційну роботу

**Мартінова Олександра Володимировича на тему
«Соціальний капітал як ресурс публічного управління в Україні
в умовах війни та повоєнного відновлення»,**

яка представлена на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю
281 «Публічне управління та адміністрування»

Відгук підготовлено на основі вивчення тексту дисертації, наукових публікацій здобувача, в яких опубліковано результати дисертаційного дослідження, документи із підтвердженням впровадження результатів дослідження у практику діяльності органів публічного управління.

1. Обґрунтування актуальності теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю переосмислення ролі соціального капіталу в системі публічного управління України в умовах війни та повоєнного відновлення. Повномасштабна збройна агресія проти України актуалізувала питання інституційної стійкості держави, ефективності взаємодії органів влади з громадянським суспільством, рівня суспільної довіри та здатності громад до самоорганізації й мобілізації ресурсів. У цих умовах соціальний капітал набуває значення одного з ключових нематеріальних ресурсів, що забезпечує адаптивність, легітимність та результативність публічного управління.

Дисертація присвячена надзвичайно важливій та своєчасній проблематиці – обґрунтуванню концептуальних засад використання соціального капіталу як ресурсу публічного управління у воєнний та повоєнний періоди. Актуальність дослідження посилюється потребою формування нових управлінських підходів, орієнтованих на партнерську взаємодію, мережеве управління, розвиток горизонтальних зв'язків, цифрових комунікацій та громадянської участі.

Дисертація О.В. Мартінова також відповідає потребам розвитку науки й практики публічного управління та адміністрування в умовах надскладної ситуації воєнного стану і подальшого повоєнного відновлення нашої країни. Важливим є й практичний аспект роботи, оскільки результати дослідження можуть бути використані при формуванні державної та регіональної політики відновлення територій, розробленні механізмів зміцнення інституційної довіри, розвитку територіальних громад та підвищення ефективності публічного управління в умовах кризових трансформацій. Таким чином, тема дисертації є актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірах, відповідає сучасним викликам сталого розвитку України та потребам науки публічного управління.

Актуальність теми дисертації підтверджується також тим, що дисертаційне дослідження виконане відповідно стратегічних ініціатив Національної ради з відновлення України від наслідків війни у межах реалізації низки тем науково-дослідних робіт: «Забезпечення стійкості, ревіталізації та

розвитку територій і громад в Україні» (№ держреєстрації 0122U002375), «Цифрова трансформація публічного управління» (№ держреєстрації 0122U002236), в процесі виконання яких автор розробив пропозиції щодо активізації соціального капіталу в системі публічного управління у воєнний і післявоєнний період.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Для розв'язання окресленого наукового завдання у дисертації коректно визначено об'єкт і предмет дослідження (стор. 22), його мету (стор. 22). Здобувачем поступово вирішено низку завдань за відповідною структурно-логічною схемою дослідження, що сприяло реалізації поставленої мети.

Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені, зокрема, використанням широкої джерельної бази за темою дисертації: список використаної літератури налічує 208 найменувань, з них 129 – англійською мовою (с. 221–240).

Логіка викладання матеріалу корелюється з предметом дослідження і обраними методами дослідження. Це дозволило здобувачу сформувати підґрунтя з наукових підходів і концепцій, які лягли в основу його наукових розвідок. Для дисертації характерна системність та ясність викладення матеріалу, вміння виділити суттєві моменти, чітка їх аргументація. Висновки

дисертаційної роботи цілком обґрунтовані, коректні та впливають з викладеного матеріалу.

Зазначене дозволяє констатувати, що отримані паном О. В. Мартиновим в ході роботи над дисертацією наукові результати є всебічно обґрунтованими та достовірними, а також такими, що мають наукову новизну, зокрема:

– уперше обґрунтовано концепт соціального капіталу як операціоналізованого ресурсу публічного управління, що набуває управлінської цінності за умови його інституціоналізації через відповідні механізми публічного управління та доведено, що рівень інституціоналізації соціального капіталу безпосередньо впливає на стійкість, легітимність та ефективність публічної влади в умовах воєнних викликів; розроблено інтегровану модель еволюції соціального капіталу у системі публічного управління України в умовах війни та повоєнного відновлення, яка: поєднує інституційний, мережевий, цифровий та безпековий виміри; визначає механізми трансформації соціального капіталу від мобілізаційної солідарності до інституціоналізованої форми сталого розвитку; розглядає соціальний капітал як вхідний ресурс, що через нормативно-інституційні, організаційно-управлінські, комунікативні та кадрові механізми трансформується в управлінські спроможності;

– удосконалено теоретико-методичний підхід до інтерпретації та оцінювання соціального капіталу як ресурсу публічного управління, зокрема встановлено, що на відміну від традиційних соціологічних та економічних моделей, запропонований підхід базується на інтеграції інституційного, мережевого та управлінського вимірів та передбачає багаторівневу систему

кількісних і якісних індикаторів ефективності управлінських механізмів у воєнному та повоєнному періодах. У межах підходу: соціальний капітал визначено як функціональний елемент механізму публічного управління; оцінювання здійснюється на індивідуальному, громадському та інституційному рівнях; запроваджено систему індикаторів ефективності механізмів активації соціального капіталу; обґрунтовано показники адаптивності та стійкості управлінських рішень. Це дозволяє перевести соціальний капітал із теоретичної категорії у площину вимірюваного управлінського ресурсу; концептуалізацію взаємозв'язку між соціальною згуртованістю, інституційною довірою та управлінською спроможністю територіальних громад, зокрема запропоновано системну модель, у межах якої: соціальна згуртованість визначається як основа горизонтального соціального капіталу; інституційна довіра – як механізм легітимації управлінських рішень; управлінська спроможність – як результат синергії горизонтального і вертикального соціального капіталу; доведено циклічний характер їх взаємодії, що формує інституційну стійкість територіальних громад у процесах відновлення; підходи до оцінювання ефективності публічного управління, зокрема шляхом інтеграції показників соціального капіталу до системи критеріїв результативності управління розширено традиційну систему оцінювання адміністративної ефективності соціально-інституційними характеристиками та запропоновано: включення показників горизонтальної та вертикальної довіри; оцінювання рівня громадянської участі та мережевої взаємодії; критерії соціальної легітимності управлінських рішень; врахування взаємозв'язку між рівнем соціального капіталу та адаптивністю управління в умовах війни;

– дістали подальшого розвитку: теоретичні положення щодо ролі соціального капіталу у системі публічного управління, зокрема уточнено його структуру в умовах війни (зв'язуючий, містковий, інституційний, цифровий компоненти) та функції у воєнному управлінні (мобілізаційна, інтеграційна, стабілізаційна, комунікаційна, легітимаційна, безпекова); доведено трансформацію соціального капіталу з латентного соціального ресурсу у ключовий фактор управлінської мобілізації та інституційної стабілізації; методичні засади інтеграції соціального капіталу у формування публічної політики, зокрема розроблено: матрицю політик розвитку соціального капіталу; алгоритм управлінської активації соціального капіталу на рівні громад; механізм інституціоналізації стихійної солідарності; підхід до стратегічного включення соціального капіталу у програми повоєнного відновлення; теоретичні положення щодо мережевого та партнерського управління, зокрема уточнено зміст мережевого та партнерського управління в умовах воєнної трансформації держави та зростання ролі соціального капіталу, доведено, що мережеве і партнерське управління виступають функціональним доповненням ієрархічної моделі, забезпечуючи підвищення адаптивності, гнучкості та інституційної стійкості системи публічного управління.

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що здобувач продемонстрував належний рівень оволодіння методологією наукової діяльності, а поставлене наукове завдання успішно виконано.

3. Оцінка змісту роботи та повноти викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Структурно дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінок, з них 220 – основний текст, представлено 22 таблиці, 18 рисунків, 3 додатки.

Структура роботи є добре продуманою, матеріал викладений логічно та послідовно, науковою мовою. Детальне вивчення тексту дисертації дає підстави стверджувати про глибоке розуміння проблематики та завдань, поставлених для вирішення, а підхід до викладу отриманих результатів дослідження відзначається системністю та ґрунтовністю опрацювання матеріалу за темою дослідження.

У розділі 1 – «Теоретико-методологічні засади дослідження соціального капіталу як ресурсу публічного управління» (стор. 30-101) – здобувачем здійснено теоретико-методологічне осмислення соціального капіталу як ресурсу публічного управління, що має системоутворювальне значення для інституційної стійкості держави, особливо в умовах суспільних трансформацій, криз і зростання ролі громадянської участі.

Узагальнення наукових підходів до трактування соціального капіталу дало змогу обґрунтувати його розуміння як інтегративного нематеріального ресурсу, що поєднує ціннісно-нормативні, мережеві та агентурні компоненти і реалізується через довіру, норми взаємності та сталі форми соціальної взаємодії. У контексті публічного управління соціальний капітал розглянуто як чинник, що доповнює формальні інститути влади, знижує трансакційні витрати управління, підвищує легітимність управлінських рішень та сприяє результативності публічної політики.

Автор доводить, що довіра виступає змістовною основою соціального капіталу та виконує подвійну функцію в системі публічного управління: з одного боку, вона забезпечує нормативну передбачуваність і стабільність взаємодій між суб'єктами управління, з іншого – створює умови для кооперації, самоорганізації та реалізації принципу субсидіарності, а також обґрунтовує доцільність розмежування соціальної, інституційної та політичної довіри як взаємопов'язаних, але функціонально відмінних елементів інституційної спроможності держави.

У межах розділу систематизовано підходи до аналізу емерджентних властивостей соціального капіталу, що дозволило виокремити агентурний, культурний і структурний рівні його прояву. Показано, що агентурний рівень, пов'язаний із людським капіталом та активністю громадян, є базовим для формування культури довіри та мережевих форм взаємодії, тоді як культурний і структурний рівні забезпечують інституціоналізацію та відтворення соціального капіталу в системі публічного управління.

Розділ 2 – «Трансформація соціального капіталу в системі публічного управління в умовах війни» (стор. 102-164) – містить підсумки аналізування процесів використання соціального капіталу в умовах війни в Україні, який виступає ключовим фактором стійкості держави, мобілізації суспільства та

забезпечення безпеки. Водночас, як стверджує автор, його надмірна концентрація у закритих мережах може створювати ризики корупції, нерівності доступу до ресурсів, інформаційної фрагментації та інституційної нестабільності. Автор доводить, що управління розвитком соціального капіталу у воєнний період має базуватися на балансі між довірою, відкритістю та інституційною відповідальністю. Це дозволить трансформувати соціальну солідарність у довгостроковий ресурс демократичної та стійкої держави.

Аналіз динаміки довіри в Україні у 2022–2026 роках, проведений автором, засвідчує, що соціальний капітал виступає ключовим фактором державної стійкості у воєнний період. Водночас довіра має амбівалентний характер, поєднуючи мобілізаційний потенціал із ризиками інституційної деформації. Для ефективного публічного управління важливо трансформувати мобілізаційну довіру у довгострокову інституційну довіру через прозорість, підзвітність та інклюзивність публічної політики.

Визначено, що в умовах війни змінюється і баланс між горизонтальними та вертикальними складовими соціального капіталу. Горизонтальні зв'язки, засновані на самоорганізації громадян, набувають провідної ролі у забезпеченні оперативності рішень та швидкого реагування на виклики. Вертикальні ж зв'язки між державою та суспільством трансформуються від ієрархічної моделі до більш гнучких форматів партнерства, співуправління та делегування функцій. Це створює передумови для переосмислення ролі публічної влади не лише як суб'єкта контролю, а як координатора та модератора мережевих взаємодій.

У розділі 3 – «Шляхи удосконалення активації соціального капіталу у процесах повоєнного відновлення» (стор. 164-217) – автором наведено результати виконання трьох наукових завдань дослідження: аналіз зарубіжного досвіду використання соціального капіталу в системі публічного управління; оцінка значення соціального капіталу для процесів повоєнного відновлення та реінтеграції територій; розроблення практичних рекомендацій щодо інтеграції соціального капіталу в публічне управління воєнного та повоєнного періодів.

Основні наукові результати, які отримано здобувачем дисертаційного дослідження опубліковано в 11 наукових публікаціях, серед яких: 1 стаття у зарубіжному виданні, 4 статті у фахових виданнях України, розділ у колективній монографії; 5 публікацій у матеріалах науково-комунікативних заходів.

4. Значення роботи для науки, практики та суспільства

Вважаємо, що результати дисертаційного дослідження мають для галузі публічного управління та адміністрування важливе наукове та практичне значення:

– наукове значення дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретико-методичних засад дослідження соціального капіталу як ресурсу публічного управління в умовах війни та повоєнного відновлення. У роботі обґрунтовано концептуальний підхід до інтерпретації соціального капіталу як операціоналізованого управлінського ресурсу, що впливає на інституційну стійкість органів влади, ефективність управлінських рішень та здатність держави до адаптації в кризових умовах. Розроблено інтегровану модель трансформації

соціального капіталу у системі публічного управління, удосконалено підходи до оцінювання ефективності публічного управління через включення показників довіри, згуртованості та громадянської участі, а також набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо мережевого та партнерського управління;

– практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих положень, моделей та рекомендацій у діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства під час формування й реалізації політики воєнного та повоєнного відновлення.

Наукові рекомендації, висновки, пропозиції, які отримано за результатами дисертаційного дослідження, були враховані і використані у діяльності:

– Павлоградської міської ради з метою удосконалення комунікаційної взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю, розвитку форм громадської участі, підтримки волонтерських ініціатив, а також реалізації заходів соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення (довідка про впровадження від 01.04.2026 № 73);

– Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» – у процесі підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (удосконалення та актуалізація змісту робочих програм з освітніх компонентів спеціальностей 231 Соціальна та молодіжна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та 281 Публічне управління та адміністрування (ОП «Публічне управління та адміністрування» для другого (магістерського) рівня вищої освіти) (довідка про впровадження від 25.02.2026 № 12-22/07-ІДУ). (Додаток А).

Зазначене вказує і на значущість результатів дослідження для суспільства.

5. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами вивчення тексту дисертації, наукових публікацій здобувача, а також звіту, щодо перевіряння тексту дисертаційної роботи за допомогою корпоративного онлайн сервісу Strike Plagiarism, рекомендованого МОН України для закладів вищої освіти, порушень академічної доброчесності не встановлено. У разі використання ідей, підходів, висновків, наукових результатів і фрагментів текстів інших дослідників наведено коректні посилання на відповідні джерела.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту оформлення дисертації

У цілому дисертація справляє позитивне враження, проте є окремі положення, які потребують уточнення або спонукають до дискусії.

1. Аналіз зарубіжного досвіду використання соціального капіталу в системі публічного управління потребував би більш глибокого порівняння механізмів їх адаптації до українських реалій воєнного та повоєнного періодів.

2. Дискусійним є питання співвідношення понять «соціальний капітал», «інституційна довіра» та «соціальна згуртованість», оскільки окремі положення дослідження демонструють їх часткове змістовне перетинання.

3. Робота виграла б від більш детального аналізу ризиків використання соціального капіталу, зокрема можливостей формування закритих мереж, неформальних практик або корупційних зв'язків.

4. У дисертації лише частково розкрито вплив цифрових платформ та електронного врядування на формування нових форм соціального капіталу в умовах війни.

5. Окремі положення, присвячені мережевому та партнерському управлінню, мають переважно концептуальний характер і потребують додаткової практичної апробації.

Висловлені зауваження відтворюють творчий характер роботи, суттєво не впливаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О.В. Мартинова, та характеризують значну складність досліджуваної проблематики.

7. Загальний висновок про відповідність роботивстановленим вимогам

Дисертаційна робота Мартинова Олександра Володимировича на тему «Соціальний капітал як ресурс публічного управління в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення» є цілісним самостійним, завершеним науковим дослідженням, що вирішує актуальне науково-прикладне завдання, має теоретичну і практичну цінність у галузі публічного управління та адміністрування. За результатами вивчення тексту роботи і публікацій автора можна констатувати, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, наукової та практичної цінності здобутих результатів дисертація Мартинова О.В. відповідає галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» та спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019)», а її автор, Мартинов Олександр Володимирович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Рецензент,
професор кафедри державного
управління і місцевого самоврядування
НТУ «Дніпровська політехніка»

д.держ.упр., професор

Наталія СОРОКІНА